

Τα δεξιά μέρη του αγίου άρτου στην Προσκομιδή

/ [Πνευματικά Αποσπάσματα](#)

Ερώτηση: Στο έντυπο Ευχολόγιο υπάρχει σύντομος ερμηνεία για το ποια είναι τα δεξιά μέρη του αγίου άρτου και που τίθενται κατά την Προσκομιδή το άγιο Ποτήριο, η σφραγίδα της Θεοτόκου και οι λοιπές μερίδες των αγίων. Πως τίθεται ιστορικά το θέμα αυτό και ποια η βαθύτερη ερμηνεία του; π. Χ.Π.

- Γράφει ο Παναγιώτης Σκαλτσής, Καθηγητής Τμήματος Θεολογίας Α.Π.Θ.

Πράγματι, στο έντυπο Ευχολόγιο, μετά τον 17ο αι., εντάχθηκε η ως άνω ερμηνεία, όπου γίνεται λόγος για το άφραστο και ακατάληπτο μυστήριο της θείας Ευχαριστίας, τονίζεται ο θυτικός χαρακτήρας της Προσκομιδής και προσδιορίζονται ακριβώς τα δεξιά και αριστερά μέρη του αγίου άρτου. «Πρόδηλόν ἐστιν – σημειώνεται στο κείμενο -, ὅτι τὰ ἐν οἷς οὐ τίθεται τό ἅγιον Ποτήριον

μέρη, εἰσι τὰ δεξιὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου· τὰ δέ λοιπά, ἐν οἷς κεῖται τό ἅγιον Ποτήριον ὑπάρχει τὰ ἀριστερά. Καί εἰς μέν τό δεξιόν μέρος, τίθεμεν τήν μερίδα τῆς Παναγίας (καθ'ὃ καί τήν λόγχευσιν ποιοῦμεν), κατὰ τόν προφήτην λέγοντα· Παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου. Εἰς δέ τό λοιπόν, τίθεμεν τὰς λοιπὰς μερίδας τῶν ἁγίων· ἃς οὐ πλείους, οὐδ' ἐλάττους, ἀλλ' ἐννέα τιθέμεθα, κατὰ μίμησιν τῶν οὐρανίων ταγμάτων»[1].

Το ὅλο ζήτημα περί των δεξιῶν και των αριστερῶν του ἁγίου ἄρτου στην Πρόθεση προέκυψε τον 17ο αἰ., ὁπότε και στο Ἅγιον Ὅρος δημιουργήθηκε σχετική ἐρίδα ἡ ὁποία «ἐτάραξε τὰς συνειδήσεις τῶν ἀπλοϊκῶν μοναχῶν»[2], ὅπως γράφει ὁ τότε ἐπίσκοπος Κορυτσᾶς Ευλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης. Ἡ διευκρίνιση ἐκ των υστέρων ὅτι τὰ δεξιὰ του ἄρτου εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου βρίσκεται τὸ IC καὶ τὰ αριστερά «ἐν ᾧ ἐστὶ τό ΧC» δέν ξεκαθάρισε τὰ πράγματα[3]. «Νομίζω – σημειώνει πάλι ὁ Κουρίλας – ὅτι μόνον παρεξήγησις τοῦ ὅρου δεξιὰ καὶ ἀριστερά, καὶ οὐδέν ἕτερον ἦν τό προκαλέσαν τήν ἐρίδα, μὴ σαφηνιζομένου, ἂν ὡς πρὸς τόν ἅγιον ἄρτον ἢ ὡς πρὸς τόν ἱερουργοῦντα λέγωνται ταῦτα»[4].

Αφορμὴ γι'αυτὴ τὴ συζήτηση-ἐρίδα ἔδωσαν δύο κείμενα. Πρῶτον τὸ ἐντυπο Ευχολόγιο τοῦ 1609 σε ἐπιμέλεια Ἀντωνίου Πινέλλου. Δεύτερον εἶναι ἡ ἐπιστολή που ἔστειλε τὸ ἔτος 1650 στους ἀγιορείτες ὁ προηγούμενος τῆς μονῆς Βατοπαιδίου Βενέδικτος ἀπὸ τὴν Κρήτη [5]. Στὰ ἐν λόγω κείμενα ὡς δεξιὰ του ἄρτου προσδιορίζεται τὸ μέρος ὅπου εἶναι τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ τὸ γράμμα ΧΣ. Ὁ Βενέδικτος ἰσχυρίζεται ἀκόμη ὅτι πρέπει «νὰ θέτωμεν τὰς μερίδας τῆς τε Παναγίας καὶ τῶν ἁγίων ὅλας ὁμοῦ εἰς τό μέρος ἐκεῖνο»[6]. Ἡ υποχρέωση μάλιστα των ἀγιορειτῶν ἀπὸ τὸν Ἐπίσκοπο Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους (ἀγνώστου ὀνόματος) νὰ τελοῦν τὴν Προσκομιδὴ διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν επικρατοῦσα παράδοση[7] συνέβαλε προφανῶς στὴν παρέμβαση τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου με Ἐπιστολὴ τοῦ πατριάρχῃ Διονυσίου Γ' τοῦ Βαρδαλή (1662-1665)[8] με τὴν ὁποίαν ἐπιτιμᾶται ὁ Ἐπίσκοπος διὰ «τὰς καινὰς διδασκαλίας καὶ ματαιολογίας», τὶς ὁποῖες δὲν πρέπει νὰ ἀποδέχεται κανεῖς[9].

Σύμφωνα με τὴ χειρόγραφη παράδοση[10] ἀκολούθησε εὐρεία συζήτηση γιὰ τὸ θέμα των δεξιῶν καὶ αριστερῶν τοῦ ἄρτου. Βασικὸ πρόσωπο στὴ συζήτηση αὐτὴ ἦταν ὁ ἱερομόναχος Θεόκλητος, ἐκκλησιάρχης καὶ δομέστιχος τῆς ἱεράς καὶ βασιλικῆς μονῆς των Ἰβήρων, ὁ ὁποῖος στὸν ἀποδεικτικὸ λόγο περὶ τῆς Προσκομιδῆς τοῦ ἁγίου ἄρτου που συνέταξε γράφει: «ὅπως τὰ δεξιὰ αὐτοῦ εἰσὶν εἰς τὰ ἀριστερά τοῦ ἱερέα, καὶ τὰ ἀριστερά αὐτοῦ εἰς τό μέρος ὅπου εἶναι τό ἅγιον ποτήριον· καὶ πῶς πρέπει εἶναι καὶ εὐλογον νὰ θέτεται τῆς Παναγίας ἢ μερίδα εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ ἁγίου ἄρτου καὶ τῶν ἁγίων εἰς τὰ ἀριστερά, καὶ τῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν ὑπὸ κάτω κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ

Χριστοῦ καί τας μαρτυρίας τῶν ἁγίων Πατέρων καί διδασκάλων»[11].

Ο Θεόκλητος τις θέσεις του, οι οποίες και εν συνεχεία επικράτησαν, τις στηρίζει σε παλαιότερα κείμενα όπως π.χ. του μεταβυζαντινού ερμηνευτή της θείας Λειτουργίας Ιωάννου Ναθαναήλ[12] και πιο παλαιά του αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης, αλλά και άλλων ερμηνευτών της Λειτουργίας.

Ο άγιος Συμεών σημειώνει χαρακτηριστικά· «Ὁ ἱερεὺς καὶ ἑτέραν λαβὼν προσφορὰν, ἐκ τῆς ἐν μέσῳ στραγίδος μίαν ἐξάγει μερίδα διὰ τῆς λόγχης, καὶ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην προσάγει τῆς Θεομήτορος. Καὶ ταύτην ἐκ δεξιῶν τοῦ ἐν τῷ δίσκῳ ἱεροῦ ἄρτου τίθησιν. Αὐτός μὲν γάρ ὁ ἄρτος ἀντίτυπος ἐστὶν ἔτι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ· ἡ μερίς δὲ ἐκείνη ἀντ' αὐτῆς τῆς τοῦτον τεκούσης παρθενικῶς. Σωζομένης οὖν κἂν τῷ τύπῳ τῆς ἀληθείας, παρίσταται ἡ βασίλισσα ψαλμικῶς ἐκ δεξιῶν τοῦ Υἱοῦ καὶ βασιλέως Χριστοῦ, τὰς πρώτας τιμὰς ὡς μήτηρ κομιζομένη. Πρῶτον καὶ γάρ τό δεξιόν»[13].

Ὅσο και αν το ως άνω ζήτημα φαίνεται μικρό και σχολαστικό, η αντιμετώπισή του δείχνει πόσο ευαίσθητοι είναι όσοι αγαπούν και τηρούν την ακρίβεια της λειτουργικής ευταξίας. Το κριτήριο προς την κατεύθυνση αυτή είναι πάντως η βαθιά γνώση των κειμένων της παράδοσής μας και ο σεβασμός στη σπουδαιότητα των συμβολισμῶν της θείας Λατρείας. Η περί Προσκομιδῆς έριδα, που από παρεξήγηση και αμάθεια δημιουργήθηκε κατά τον 17ο αι. στο Άγιο Όρος, έληξε σύντομα μετά και τις παρεμβάσεις του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Το αίσιο αυτό τέλος αποτυπώνεται και στην διάταξη που εντάχθηκε στο Ευχολόγιο «περί του τίνα τα δεξιὰ του αγίου άρτου».Ὅπως δηλαδή βλέπει ο ιερέας και αριστερά του είναι τα δεξιὰ του άρτου. Από την πλευρά δε του Ποτηρίου και στο δεξιί χέρι του ιερέα είναι τα αριστερά του άρτου.

Παραπομπές:

[1]Εύχολόγιον τό Μέγα, Έκδοτικός Οἶκος «Άστήρ», Άθῆναι ά.έ., σ. 46.

[2]Εύλογίου Κουρίλα Λαυριώτου (†νῦν Ἐπισκόπου Κορυτσᾶς), «Αἱ πρός ἀναθεώρησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων γενόμεναι ἀπόπειραι ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ», ἐν Νέα Σιών Θ' (1938) 430.

[3]Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατὰ τοὺς ἐν Ἀθήναις κώδικας, Ἀθῆναι 21982, σσ. 234-235.

[4]Εύλογίου Κουρίλα (†νῦν Ἐπισκόπου Κορυτσᾶς), ὁ.π.

[5]Θεοδώρου Γιάγκου, Τά ἔργα τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης ὡς πηγή τῶν Νομοκανονικῶν Συλλογῶν τῆς Τουρκοκρατίας, ἀνάτυπο, Θεσσαλονίκη 1993, σσ. 87-88.

[6]Χφ Λαύρας Ω28, φ.19β.

- [7] Βλ. Παναγιώτη Σωτηρούδη (περιγραφή), Ἱερά Μονή Ἰβήρων. Κατάλογος Ἑλληνικῶν Χειρογράφων, τόμος ΙΑ΄ (1387-1568), Ἅγιον Ὅρος, 2007, σ. 145.
- [8] Μανουήλ Ἰ. Γεδεών, Ὁ Ἄθως [Νεοελληνικά Μελετήματα 11, Νέα Σειρά], ἐκδ. Ἑρμῆς, Ἀθήνα 1990, σ.150.
- [9] Χφ. Ἰβήρων 1460, φ.38α.
- [10] Βλ. σχετικά Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ, «Ἡ περί Προσκομιδῆς ἔριδα στό Ἅγιον Ὅρος τόν 17ο αἰώνα», ἐν «Ἱερουργοί καί Φιλοθεάμονες».Κεφάλαια Ἱστορίας καί Θεολογίας τῆς Λατρείας [Λειτουργικά καί Ὑμνολογικά Παράλληλα -1], ἐκδ. Δέσποινα Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2014, σσ. 687-705.
- [11] Χφ. Ἰβήρων 1460, φ.3α. Χφ. Καρακάλλου 240, φ. 1α.
- [12] Ἰωάννου Ναθαναήλ, Ἡ θεία Λειτουργία μετά ἐξηγήσεων διαφόρων διδασκάλων, In Venetia 1558, κεφ. οδ΄, σ.λ΄.
- [13] Συμεών Θεσσαλονίκης, Διάλογος..., 4Γ΄, PG 155, 280C.

Πηγή: Pemptousia.gr